

Бевз Т. А.

доктор історичних наук, професор,

головний науковий співробітник

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І. Ф. Кураса НАН України

ВІЙНА ЗА ІДЕНТИЧНІСТЬ. СИЛА ОПІРНОСТІ КУЛЬТУРИ

«Війна за ідентичність. Сила опірності культури». Під такою назвою пройшла виставка, основну частину якої становлять матеріали, зібрані під час експедицій деокупованими територіями та тими, що постраждали від російських обстрілів. Вони свідчать про руйнування, але водночас про спротив українців [1]. Акцентуючи увагу на слові «опір», зазначу, «опір» досить вдало пояснює, як українці чинять опір російській агресії. Автор книги «Пострадянське як постколоніальне. Нова парадигма розуміння конституційної динаміки в колишній радянській імперії» Вілл Партлетт на питання: «Чому війну в Україні так важко зупинити? пояснював, що «справжньою причиною вторгнення Росії є особлива позиція, яку Україна займає в російській постімперській політиці ідентичності» [2]. Аналізуючи повномасштабну війну вчений зазначив, що опір України – це утвердження своєї незалежної постколоніальної ідентичності та бажання відірватися від Росії, тоді як вторгнення Росії є відчайдушною спробою зберегти свою імперську ідентичність як лідера «русского мира» [2]. І війна лише ще більше радикалізує ці ідентичності. Йдеться про війну ідентичностей. «Ми» і Вони належимо до різних цивілізацій, до різних ідентичностей та поділяємо різні цінності.

Тривала пропагандистська та інформаційна війна передувала повномасштабній війні РФ проти України і продовжує діяти в умовах війни. Серед найбільш критичних виступів та публікацій, спрямованих на знищення

української ідентичності, української державності та української нації були: виступ В. путіна 2008 р., стаття В. путіна «Про історичну єдність росіян та українців» (2021) та стаття Т. Сергєйцева «Що росія має зробити з Україною?» (3 квітня 2022 р.), яка була розміщена на офіційному сайт російського державного міжнародного інформаційного агентства «РИА Новости».

Зарубіжні політики та експерти зазначали, що риторика з боку представників РФ «намагається стерти саму ідею української ідентичності, і змальовує український народ в найгірших термінах» [3] (постійний представник США при ОБСЄ Майкл Карпентер), а намагання окупантів знищити українську мову, руйнування культурних центрів, пам'ятників та бібліотек – це «не супутня шкода у війні проти України: це ціль» [4] (американська журналістка Барбара Демік).

«Денацифікація» була визначена Росією як головна мета так званої «спецоперації», а насправді повномасштабної війни. Чинники культури і мови як справжні причини війни в Україні були спрямовані на знищення українців як національної спільноти з її автентичною культурою, історією, світоглядом. Є усі підстави твердити, що це війна проти національної ідентичності українців, метою якої є не лише захопити українську державу, територію, землю, а й знищити мову, історію, культуру. Адже мова, історія та культура є ключовими маркерами ідентичності. А ще – стійкість українського народу. Тому що, «це стійкий народ, який, незважаючи на варварство та насильство, ніколи не втратить самосвідомості – своєї ідентичності. Україна витримає» [5]. Українці довели, що вони стресостійка нація. Стійкість українців у війні з РФ надихає увесь світ.

«Стійкість» характеризує український народ. Стійкість – це феномен українців. Поняття «стійкість» було зафіксовану у низці законодавчих документів, зокрема, у «Стратегії національної безпеки України» (2020), Указі Президента України «Про запровадження

національної системи стійкості» (2021). Однак розуміння «стійкості», зафіксоване у названих документах стосувалося мирного часу. В умовах війни значення «стійкості» набуло нових сенсів. У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» зафіксовано, що «громадянська стійкість – здатність особи виявляти свою національну та громадянську ідентичність у повсякденному житті і в умовах негативних зовнішніх впливів» [6]. Досвід, який отримала Україна має бути зафіксований у стратегії держави.

Стойкість проявляється у 1) спільній меті – закінчення війни; 2) вірі у Перемогу, понад те, вектор налаштованості на перемогу незмінний; 3) системі цінностей, яка спрямована на виживання, а не на руйнування (81% українців зазначили, що найбільша цінність для них – життя, 79% – гідність); 4) потужна мережа підтримки у спільноті; 5) довірі до влади; 6) повазі до своєї культури та культури інших; 6) у вмінні впоратися з життєвими викликами (в умовах війни українці навчаються, шукають нові шляхи підтримки власного бізнесу, будують плани) 7) українці відмовляються від російської на користь української мови як символу опору; 8) демократичності та свободі. Подальший розвиток демократії – важливий фактор у формулі стійкості. Під час візиту до України Президент США Джо Байден заявив: «українці проявили себе так, як дуже мало народів проявляли себе будь-коли у своєму захисті. І вони допомогли нам досягнути значення демократії» [7].

Говорячи про стійкість та ідентичність українського народу, хочу торкнутися питання про транзит пам'яті: як формуються символи та передаються сенси. Усі ми добре пам'ятаємо шафку, яка дивом залишилася висіти на стіні зруйнованої бомбою багатоповерхівки на Київщині та ще більший подив викликав керамічний півник, який уцілів і непорушно стояв там, де залишили його господарі, попри влучання російських снарядів. А кішка Глорія з Бородянки до моменту порятунку

місяць просиділа у руїнах обстріляного будинку на сьомому поверсі[8].
Керамічний півник *перетворився на символ незламності та підштовхнув колекціонерів зацікавитися українською керамікою*. А ще котик, керамічний півник та шафка стали героями книги Олександра Михеди «Котик. Півник. Шафка».

Зазначу, історія пишеться сьогодні. І у цьому контексті хочу назвати ще одну книгу з досить промовистою назвою – «Незламні». Про мудрість і незламність української жінки, до якої увійшли історії 30 жінок-військових, бізнесвумен, волонтерів, медиків – книга про українок сучасності, що надихають своєю силою, стійкістю, героїзмом.

Війна за ідентичність, утвердження ідентичності та стійкість українського народу в умовах війни проявляється досить різноманітно і багатогранно. Наприклад, спільнота та організація Ukraïner, як вони себе називають, з 2016 р. досліджує Україну та український контекст, розповідає історії самим українцям, а також транслює їх у світ, перекладаючи десятками мов. З початком війни з'явилася рубрика «Україна чинить опір». Про «Хоробрі міста, що чинять опір», після їх звільнення знято низку фільмів: «Як Херсон чинив опір «Опір Вовчанська. Як наші вийшли на кордон РФ» [9]. Кожен фільм – це непрості історії. Під час окупації в Херсоні активно діяв рух спротиву «Жовта стрічка».

Підсумовуючи зазначу, український народ шокував світ своєю стійкістю, мужністю та відданістю демократії та свободі, а також своєю здатністю протистояти ворогу. Війна активізувала, консолідувала та прискорила утвердження громадянської ідентичності.

Список використаної літератури

1. Катаєва М. Боротьба за ідентичність: у столиці демонструють артефакти сучасної війни. 21.11.2022. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/74630/>

2. Partlett Will. Why the war in Ukraine is so hard to stop. <https://pursuit.unimelb.edu.au/articles/why-the-war-in-ukraine-is-so-hard-to-stop>

3. Дегуманізація цілої нації. Постпред США в ОБСЄ пояснив причину звірств армії РФ в Україні. 06.05.2022. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/degumanizatsiya-tseloy-natsii-postpred-ssha-1651809307.html>

4. Кремень Т. Ми змусили світ замислитись про власні сенси мови та ідентичності. 13.01.2023. URL: https://lb.ua/blog/taras_kremin/542456_mi_zmusili_svit_zamislitis_pro.html

5. Aandahl Nicole Breland. The Struggle for Ukrainian Self-Determination and Identity. 02.03.2022. URL: <https://www.csis.org/analysis/struggle-ukrainian-self-determination-and-identity>

6. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

7. Лозовенко Т. Байден у Києві: Українці проявили себе, нам допомогли досягнути значення демократії. 20.02.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/20/7390110>

8. «Транзит пам'яті: як формуються символи та передаються сенси» – зустріч у просторі виставки «Війна за ідентичність. Сила опірності культури». URL:

<https://www.prostir.ua/?news=tranzyt-pamyati-yak-formuyutsya-symvoly-ta-peredayutsya-sensy-zustrich-u-prostori-vystavky-vijna-za-identychnist-syla-opirnosti-kultury>

9. Україна чинить опір. Хоробрі міста, що чинять опір. URL: <https://ukrainer.net/thread/vijna/opir-ukrain>